

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความสัมพันธ์ของครอบครัวชาวนาหลังการเปลี่ยนอาชีพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
2. แนวคิดความสัมพันธ์ทางสังคม
3. แนวคิดการเรียนรู้ทางสังคม
4. แนวคิดครอบครัวไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์นั้น มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสมองอันทรงพลานุภาพ มีการปรับสภาพแวดล้อมเพื่อความเป็นอยู่ที่เหมาะสม มีการคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เพื่อนำมาตอบสนองความสงสัย และความต้องการของตัวเอง ในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ก็ได้หยุดหนึ่งมีการผันแปรเช่นกัน เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ฝนแล้ง ภูเขาไฟระเบิด และการเปลี่ยนฤดูกาล เป็นต้น (บุญเดิม พันรอบ, 2529, หน้า 217)

สังคมและวัฒนธรรมเป็นกันละสิ่งทีเกี่ยวข้องและไปด้วยกัน (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2538, หน้า 206) สังคม หมายถึง กลุ่มคนทีมีความสัมพันธ์ต่อกัน ส่วนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ทีใช้เป็นกรอบหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ถ้าสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็จะเปลี่ยนแปลงไปหรือหากวัฒนธรรมเปลี่ยน สังคมก็เปลี่ยนตามเช่นกัน การแยกสังคมออกจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องยากเพราะเปรียบเทียบชีวิตและจิตใจ การศึกษาครั้งนี้จึงกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อมกันสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, หน้า 29)ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ทีเกิดขึ้นภายในระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นในระดับต่างๆ กัน เช่น ในระดับกลุ่ม สถาบัน ชุมชน และประเทศ สอดคล้องกับ จุมพล หนิมพานิช (2537, หน้า 172) และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย

รามคำแหง (2529, หน้า 313) ที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคน ความสัมพันธ์และระบบสถาบันต่างๆ ของสังคมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคนจะเกี่ยวข้องกับอัตราการเกิด อัตราการตาย การอพยพย้ายถิ่นของประชากร จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมข้างต้น การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระเบียบแบบแผนธรรมเนียมประเพณี หรือกรอบกำหนดเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนในสังคมที่มีความสัมพันธ์กัน (สนธิ สมัครการ, 2525, หน้า 2)

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากธรรมชาติ และเกิดจากมนุษย์ที่กระทำให้เกิดขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้คือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศ สถานที่ตั้งของสังคม สิ่งเหล่านี้จะสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
2. การเปลี่ยนแปลงของประชากร เช่น การกระจายตัวและขนาดของประชากร
3. การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่นจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและในอัตราที่เร็วกว่า การติดต่อสัมพันธ์กันอาจมีหลายรูปแบบ เช่น การเดินทางไปมาหาสู่กัน การสื่อสาร การโฆษณา ข้อเสนอแนะประการหนึ่งคือ สังคมใดมีความก้าวหน้าทางการสื่อสาร สังคมนั้นมักเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง
4. ระบบชนชั้น สังคมที่มีการจำกัดชนชั้น จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง และสังคมที่ยึดถือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้นำ และมีความสำคัญสูงสุด หรือสังคมยกย่องผู้อาวุโสก็จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน
5. ทักษะคิดและค่านิยม ในสังคมที่ยึดมั่นในสิ่งเดิมๆ เช่น ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ชื่นชมในอดีตของตน และเชื่อฟังผู้อาวุโส การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างช้าๆ เพราะเขาอาจมีความรู้ดีกว่า แนวปฏิบัติเดิมเป็นบรรทัดฐานที่ดีที่สุด ถูกต้องที่สุด และยึดถือเป็นคัมภีร์
6. การเล็งเห็นความจำเป็น ถ้าคนในสังคมนั้นมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงก็จะนำไปสู่ความต้องการจัดหาสิ่งของนั้น
7. นโยบายของผู้นำ สังคมใดถ้าผู้นำมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า สังคมหรือประเทศนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามเป้าหมายและนโยบายนั้น

8. ระดับความรู้และเทคโนโลยี ถ้าสังคมนั้นผู้คนมีความรู้ความสามารถ ก็สามารถที่จะประดิษฐ์คิดสร้างสิ่งของเครื่องใช้ และแบบแผนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

9. ความล่าช้าทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งล่าช้ากว่าอีกด้านหนึ่งก็จะทำให้คนเราจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้วัฒนธรรมทั้งสองประเภทใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

10. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์มีความต้องการอาหาร และปัจจัยอื่นๆ ในการดำเนินชีวิต และความต้องการในสิ่งนั้นๆ ไม่สิ้นสุด

11. ปัจจัยทางอุดมการณ์ เช่น เพื่อต้องการให้สังคมของตนเป็นสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมนิยม ก็จะก่อให้เกิดการเตรียมปัจจัยพื้นฐานเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามเป้าหมายอุดมการณ์ของสังคม

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมีหลายลักษณะ ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ได้เกิดมาจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเป็นไปอย่างช้าๆ หรือเป็นไปอย่างรวดเร็วก็ได้ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ปัจจัยที่เป็นแรงเสริมหรือด้านการเปลี่ยนแปลง

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเปรียบเสมือนภาพถ่ายปรากฏการณ์ทางสังคมในระยะหนึ่ง ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนั้น จะไม่ปรากฏในลักษณะรูปแบบเดิมอีก

4. พฤติกรรมของแต่ละบุคคล ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของสังคม จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาก

5. พฤติกรรมฝืนสังคมหรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะสังคมย่อมจะต้องมีการปรับตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง

6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมจะต้องมีปัจจุบันเสมอ

7. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันทางสังคมและมีปฏิริยาโต้ตอบกัน เช่น ถ้าลูกจ้างเรียกร้องสวัสดิการเพิ่ม หากนายจ้างปฏิบัติตามก็จะมี การเปลี่ยนแปลง

8. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ย่อมมีทิศทางและเป้าหมาย อย่างน้อยที่สุดก็เปลี่ยนจากของเก่าไปเป็นของใหม่ เราจะทราบทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเราสามารถทราบเป้าหมายและอุดมการณ์ของผู้คนในสังคม

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

แม้ว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามก็มีปรากฏการณ์ที่ชี้ให้เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบบางอย่างที่ถือได้ว่าเป็นลักษณะสากล (จ้านง อติวัฒนธรรมและคณะ, 2540, หน้า 175) การเปลี่ยนแปลงเป็นระบบอุตสาหกรรม การขยายตัวกลายเป็นเมือง และการแพร่กระจายของวัฒนธรรมมวลชน เช่น การสื่อสารมวลชน การใช้ชีวิตแบบคนยุคใหม่ที่อาศัยวัตถุเครื่องทุ่นแรง และสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ มากขึ้น สภาพชีวิตเหล่านี้เป็นผลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการอุตสาหกรรมซึ่งส่งผลกระจายไปทุกแห่งที่มีการติดต่อสัมพันธ์กัน

2. แนวคิดความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือที่อุทัย หิรัญโต เรียกว่าสัมพันธ์ภาพทางสังคม (อุทัย หิรัญโต, 2526, หน้า 233) หมายถึง ความสัมพันธ์ของคนจำนวนมากในสังคม ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีหลักเกณฑ์ หรือเป็นไปในแนวทางที่กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีกำหนดไว้ หรือเป็นไปตามสิทธิและหน้าที่หรือสถานภาพบทบาทซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมกำหนดขึ้นเช่นเดียวกัน สัมพันธ์ภาพทางสังคมจะเป็นผลให้แต่ละฝ่าย มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสำคัญๆ ของกันและกัน ส่วนณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่าความสัมพันธ์ทางสังคม (ณรงค์ เส็งประชา, 2538, หน้า 64) เป็นสภาวะที่มนุษย์ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปได้มีการกระทำต่อกันเพื่อก่อให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมาย โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ มีการติดต่อหรือมีการกระทำซึ่งกันและกัน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การติดต่อและการกระทำนั้นมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ลักษณะการติดต่อสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันและยาวนานจะก่อให้เกิดผลแห่งความสัมพันธ์ขึ้น และประการสำคัญคือการติดต่อสัมพันธ์ต้องอยู่บนบรรทัดฐานทางสังคม จึงจะเป็นผลดีต่อความสัมพันธ์นั้น

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516, หน้า 20 – 21) ให้ความหมายความสัมพันธ์ของคนในสังคมใน 3 ลักษณะ คือ

1. ความหมายที่คนโดยทั่วไปใช้กัน คือ การกระทำที่มีผลต่อกันและกันของคนในสังคม เรียกได้อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นแรงผลักดันทางสังคม (Social Force) เช่น การกิน การนอน การมีคู่ครอง ฯลฯ

2. ความหมายที่นักสังคมวิทยาหรือนักจิตวิทยาส่วนใหญ่นิยมใช้ มักจะมีความหมายไปในทางความสัมพันธ์ของมนุษย์ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดกลุ่มชุมชนสถาบันในสังคม

3. การที่คนเราแม้เพียงติดต่อกับตัวเองก็ถือว่าเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมได้ เช่น คนที่นั่งทำงานอยู่ในห้องคนเดียว พูดกับตัวเองหรือคิดออกมาดังๆ เพราะแม้เขาจะพูดคนเดียวหรือทำงานอยู่ในห้องคนเดียวก็ยังส่งผลต่อสังคมอยู่

พจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524, หน้า 360) กล่าวว่า สัมพันธภาพทางสังคม เป็นความสัมพันธ์หรือการติดต่อเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มอันเป็นผลให้แต่ละฝ่ายต่างเข้ามามีส่วนในการปรุงปรับ หรือมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสำคัญๆ ของกันและกัน คำนี้มักใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า การกระทำระหว่างกัน เพื่อเน้นถึงอิทธิพลที่มีต่อกันและกันของหน่วยต่างๆ ในระบบสังคม

จากความหมายดังกล่าว ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- มีการติดต่อกัน อาจมาพบปะกันโดยตรง หรืออาจมีการติดต่อกันผ่านสื่อต่างๆ ก็ได้
- มีจุดมุ่งหมายในการติดต่อกัน เช่น การติดต่อกันของคน 2 คน หรือบริษัท 2 บริษัท เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า หรือร่วมมือกันผลิตสินค้าจำหน่ายเพื่อหวังผลกำไร
- ลักษณะการติดต่อสัมพันธ์กันโดยทั่วไป จะมีลักษณะต่อเนื่อง และเป็นระยะเวลานานซึ่ง จะก่อให้เกิดผลแห่งความสัมพันธ์ขึ้น เช่น พ่อค้าและลูกค้าที่ติดต่อกันขาย หากติดต่อกันยาวนานจนกระทั่งรู้จักกัน ไปมาหาสู่กัน อาจกลายเป็นเพื่อนกันไปในที่สุด
- การติดต่อสัมพันธ์กันต้องอาศัยบรรทัดฐานเป็นแนวทางปฏิบัติต่อกันมิฉะนั้น จุดมุ่งหมายแห่งการติดต่อกองไม่เป็นผล ความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อความสัมพันธ์ และก่อผลเสียต่อสังคมได้
- การติดต่อสัมพันธ์เป็นพฤติกรรมที่บุคคลกระทำระหว่างกันทางสังคม ทั้ง 2 ฝ่ายเข้าใจความหมายของตัวกลาง หรือสัญลักษณ์ ที่ใช้สื่อสารซึ่งกันและกัน ตัวกลางหรือสัญลักษณ์ อาจอยู่ในรูปของภาษาพูด ภาษากาย เช่น การใช้มือ ศรีษะ ดวงตา สีหน้า ฯลฯ การเรียนรู้ที่จะแสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวส่วนใหญ่ จะได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม และการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ พฤติกรรมบางอย่างสังคมยอมรับ แต่บางอย่างสังคมไม่ยอมรับบุคคลย่อมต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้อยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมที่มีคุณสมบัติแตกต่างกัน ทั้งในด้านกายภาพ และทางสังคม เช่น เพศ วัย เชื้อชาติ ระดับสติปัญญา อาชีพ ลักษณะครอบครัว การศึกษา ฯลฯ จำเป็นต้องมีแบบแผนความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงให้บุคคลและกลุ่มอยู่ร่วมกันอย่างมีสมานฉันท์ ซึ่งนักสังคมวิทยาเรียกว่า การจัดระเบียบทางสังคม

ชาร์ล เอช คูเลย์ ให้คำจำกัดความการจัดระเบียบทางสังคมว่า เป็นการรวมตัวขององค์ประกอบที่แตกต่างกัน เพื่อให้ระบบความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตของสมาชิก มีความคงที่และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนคอร์เดโร และ พาโนเปียร์ กล่าวว่า การจัดระเบียบทางสังคมเป็น ระบบแห่งการแบ่งแยกและจำแนกหน้าที่ และแรงงานระหว่างสมาชิกโดยกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นคุณสมบัติเฉพาะ รวมถึงการประสานกิจกรรมของตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ระหว่างสมาชิกอันเป็นลักษณะที่ประมวลเข้าเป็นสถาบันต่างๆ ของสังคมเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ร่วมกัน (อ้างในวัชรากลายนานทร, 2530, หน้า 46) และพจนานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524, หน้า 354) ให้ความหมายการจัดระเบียบสังคมหรือองค์กรสังคมว่า หมายถึง การจัดหน่วยหรือกลุ่มของสังคมเป็นหน่วยย่อยอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงเรื่อง เพศ อายุ เครื่องมือ อาชีพ ทรัพย์สิน เอกสิทธิ์ อำนาจ สถานภาพ ฯลฯ แต่ละส่วนย่อยมีการหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยมีแบบอย่าง กฎหมาย ระเบียบ รวมทั้งประเพณีเป็นแนวดำเนินการหรือปฏิบัติ สังคมเมื่อมองในแง่สังคมวิทยาสามารถตีความได้ว่า สังคมก็คือระบบองค์การที่ซับซ้อนนั่นเอง

จากความหมายของการจัดระเบียบทางสังคมดังกล่าว การกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้สมาชิกนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ในการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้ (วัชรากลายนานทร, 2530, หน้า 49 – 52)

1. สถาบันหรือกลุ่มในสังคม การรวมตัวกันของสมาชิกเป็นกลุ่มมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ มักคิดอะไรคล้ายๆ กัน มีค่านิยมความเชื่อและการปฏิบัติตัวคล้ายกัน ทำให้การแสดงบทบาทหน้าที่สมาชิกของกลุ่มแตกต่างจากสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ประกอบด้วยสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ฯลฯ เป็นต้น

2. สถานภาพทางสังคม หมายถึง ยศ ตำแหน่ง หรือฐานะของบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้แสดงการกระทำระหว่างกันตามบทบาทแห่งสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ สถานภาพจะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ สถานภาพทางสังคมที่ได้มาโดยกำเนิดได้แก่ เพศ อายุ สัญชาติ และตำแหน่งอื่นๆ โดยกำเนิด

โดยเฉพาะสถานภาพอันเกิดจกครอบครัว เช่น พ่อ แม่ พี่ น้อง วงศาคณาญาติ ฯลฯ เป็นต้น อีกสถานภาพหนึ่ง เป็นสถานภาพทางสังคมที่เกิดจากความสามารถของบุคคล เช่น สถานภาพที่ได้มาจากการศึกษา อาชีพ เป็นต้น

3. บทบาท หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมซึ่งคาดหวังให้สมาชิกกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ โดยปกติสถานภาพและบทบาทย่อมเกี่ยวข้องกันเสมอเนื่องจากสถานภาพเป็นตำแหน่งที่สังคมกำหนดขึ้น และบทบาทเป็นการคาดหวังว่า ตำแหน่งดังกล่าวนั้นควรมีแบบแผนพฤติกรรมอย่างไร บทบาทจะทำให้สมาชิกคาดได้ว่าผู้ที่ตนมีการปฏิสัมพันธ์จะแสดงพฤติกรรมสนองตอบต่อตนอย่างไร ซึ่งทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกดำเนินไปอย่างราบรื่น และเป็นแบบแผนที่มั่นคง บทบาทอาจหมายถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพนั้นๆ บทบาทอันเป็นสิทธิของสถานภาพหนึ่ง ย่อมมีผลให้เกิดบทบาทอันเป็นหน้าที่ในสถานภาพอีกอย่างหนึ่งเสมอ เช่น บทบาทของบุตรในด้านสิทธิคือ การได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ พ่อแม่ย่อมมีบทบาทในการทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตร

4. บรรทัดฐานทางสังคม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแบบแผนของพฤติกรรมที่คาดหวังให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติในสถานการณ์หนึ่งๆ บรรทัดฐานทางสังคมจึงเป็นเสมือนเครื่องชี้ทางแก่สมาชิกทั้งในด้านความรู้สึกรู้จักคิดและการแสดงออกในการอยู่ร่วมกันในสังคม บรรทัดฐานมี 3 ลักษณะ คือ

- วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นมาตรฐานพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน โดยทั่วไปของสมาชิกในสังคมไม่มีการควบคุมแนวความประพฤติอย่างเข้มงวดมากนัก เช่น การแต่งกาย มารยาททางสังคมเนื่องในโอกาสต่างๆ เป็นต้น วิถีประชาบางอย่างเป็นเรื่องของยุคสมัย เช่น ธรรมเนียมประเพณี มารยาททางสังคม สมัยนิยมและความคลั่งไคล้ ชั่วขณะ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม

- จารีตหรือกฎศีลธรรม เป็นบรรทัดฐานทางสังคมส่วนหนึ่งซึ่งกำหนดให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติอย่างเข้มงวด มีการควบคุมที่รุนแรง เพื่อมิให้สมาชิกฝ่าฝืนจากแนวความประพฤติเหล่านั้น โดยสมาชิกในสังคมถือว่าแนวความประพฤติดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และผู้ที่ละเมิดเป็นคนผิดหรือคนชั่ว ความถูกผิดชั่วดีในสังคมกำหนดขึ้นจากค่านิยมและความเชื่อ ของสมาชิกในสังคมร่วมกัน เช่น สังคมไทยห้ามส่งของข้ามศีรษะคนอื่น ห้ามยื่นค้ำหัวผู้ใหญ่ ห้ามชี้ของด้วยเท้า ฯลฯ เป็นต้น

- กฎหมาย เป็นกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ มีในสังคมที่ระบบความสัมพันธ์มีความสลับซับซ้อน มีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาควบคุมให้สมาชิกปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง

3. แนวคิดการเรียนรู้ทางสังคม

ปราณี วงษ์เทศ (2535, หน้า 73) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคม หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่ง ไปยังชนอีกรุ่นต่อไป หรือเป็นกระบวนการอบรมสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน บทบาทหน้าที่ต่างๆ ในสังคม เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะสมตามความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ ตลอดจนเป็นการปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนอัลเบิร์ต แบนดูรา (อ้างใน เพ็ญพิไล ฤทธาภานนท์, 2536, หน้า 73) ให้ความหมายการเรียนรู้ทางสังคมว่า เป็นการเรียนรู้ว่าควรทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และไม่ควรทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร จากความหมายดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าการเรียนรู้ทางสังคม หมายถึง การเรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม โดยพฤติกรรมนั้นเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ กาลเทศะและสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย

สิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (ชัยพร วิชชาวุธ, 2531, หน้า 34) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ความรู้ที่เกิดตามเหตุการณ์ใด อย่างไร เมื่อเกิดประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็เกิด ความคาดหวังเกี่ยวกับอีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ทำให้เกิดความดีใจ วิตกกังวล และความกลัวขึ้นล่วงหน้า ในทำนองเดียวกัน เมื่อเรียนรู้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมหนึ่งกับผลกรรมหนึ่ง มนุษย์ก็สามารถคาดหวังเกี่ยวกับการเกิดผลกรรมหนึ่ง เมื่อได้ทำพฤติกรรมหนึ่งได้ ความคาดหวังนี้ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำ หรือไม่ทำพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนา การเรียนรู้ทางสังคมดังกล่าว ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่เหมาะสม สอดคล้องกับสังคม และสภาพแวดล้อมรอบตัว ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละสถานการณ์สถานการณ์สถาบันการเรียนรู้

การเรียนรู้ทางสังคมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และต่อเนื่องตลอดชีวิตของมนุษย์ วิธีการถ่ายทอดมีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผ่านสถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น วัด โรงเรียน โรงภาพยนตร์ ร้านอาหาร ฯลฯ เป็นต้น แต่สถาบันที่ถือว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดการเรียนรู้ทางสังคม และมีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุดคือสถาบันครอบครัว กระบวนการเรียนรู้ในครอบครัว ถือเป็นการให้การถ่ายทอดการเรียนรู้ อย่างไม่เป็นทางการ โดยพ่อแม่ และกลุ่มเครือญาติจะมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม อบรมสั่งสอนบรรทัดฐานต่างๆ มาตั้งแต่เมื่อเด็กเริ่มรู้ความ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อแนวคิดทัศนคติ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

กระบวนการเรียนรู้

มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้อธิบายไว้ถึงกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หรือขยายความซึ่งกันและกัน กาเย่เป็นท่านหนึ่ง (อ้างในอารี พันธุ์มณี, 2534, หน้า 98 – 99) ที่เสนอกระบวนการเรียนรู้ออกเป็นขั้นต่างๆ คือ

1. การจูงใจ หมายถึง การสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจอยากเรียนรู้ ใ้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยกาเย่เน้นว่า การที่ผู้เรียนตั้งเป้าหมายหรือมีความคาดหวังนั้น จะเป็นแรงจูงใจสำคัญยิ่งในการเรียนรู้ของบุคคล

2. ความสัมพันธ์ของการรับรู้กับความคาดหวัง หมายถึง การรับรู้เรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์กับความคาดหวังของผู้เรียน เช่น ความตั้งใจ ซึ่งผู้เรียนจะเลือกการรับรู้ในสิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจของคน ความตั้งใจนี้ เป็นรากฐานที่สำคัญๆ ในการเลือกรับรู้

3. การปรับขยายการรับรู้ หมายถึง การพยายามจัดสรรปรุงแต่งขยายการรับรู้ไว้เป็นความจำ ซึ่งมีทั้งการจำระยะสั้น ที่อาจลืมได้ง่ายและความจำระยะยาวซึ่งจำได้แม่นยำและนาน การสะสมสิ่งที่เรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการเก็บรักษาหรือสะสมสิ่งที่ได้เรียนรู้ ใ้คงอยู่ หรือกลายเป็นความจำระยะยาว สิ่งที่ได้เรียนรู้ อาจเป็นความจำถาวร หรือบางอย่างอาจเลือนหายไปตามกาลเวลา หรือความรู้บางอย่างอาจสับสน เพราะได้รับสิ่งรบกวน เป็นต้น

4. การระลึกได้ หมายถึง ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว เช่น กฎของการขยายตัวของวัตถุเมื่อได้รับความร้อน

5. การประยุกต์ใช้ความรู้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้หรือกฎเกณฑ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเรียนเรื่องสี่เหลี่ยม ก็สามารถนำไปใช้ในการแต่งภาพได้เหมาะสม สวยงาม

6. การแสดงพฤติกรรมตอบสนองการเรียนรู้ หมายถึง การที่ผู้เรียนรู้ได้แสดงออกถึงความรู้ความสามารถที่ได้เรียนรู้มา เช่น ผู้เรียนภาษาอังกฤษก็สามารถพูดเขียนภาษาอังกฤษได้ดี

7. การแสดงผลย้อนกลับ หมายถึง การแจ้งผลการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ทราบทั้งนี้ เพื่อผู้เรียนได้เกิดกำลังใจหรือปรับตนเองให้ดียิ่งขึ้น การแจ้งผลย้อนกลับแก่ผู้เรียนพบว่า หากผู้เรียนได้ทราบผลการเรียนรู้เร็วเท่าใด ก็จะทำให้การเรียนรู้มีผลดีมากขึ้นเท่านั้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมาย “ครอบครัว” ว่า หมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือน คือสามี ภรรยา และบุตร ส่วนณรงค์ เสียงประชา (2532, หน้า 87) ใ้

ความหมายของครอบครัวว่า ประกอบด้วยชายและหญิงที่มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน มีการแบ่งตำแหน่งหน้าที่การงาน มีการกำหนดความรับผิดชอบกันในครอบครัว จำนวน อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (2540, หน้า 79) เสนอว่า ครอบครัว หมายถึง การที่คนตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงานหรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิต หรือด้วยการรับเป็นบุตรบุญธรรมและอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น วิเชียร รักการ (2529, หน้า 56) กล่าวว่า ครอบครัวได้แก่กลุ่มของญาติสนิทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอยู่ร่วมหลังคาบ้านเดียวกัน หรืออยู่ในบริเวณรั้วบ้านเดียวกัน (ในบางกรณีที่มีบ้านมากกว่าหนึ่งหลัง) คณะอนุกรรมการของคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (สตรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์ 2537 หน้า 59) ได้ให้ความหมายครอบครัวว่า หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายและสายโลหิต Burgess กับ Locke (อ้างในสุพัตรา สุภาพ, 2531, หน้า 37) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวว่าจะต้องมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มาอยู่ร่วมกันโดยการสมรส หรือความผูกพันทางสายโลหิต หรือการมีบุตรบุญธรรม การสมรสแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา ส่วนความผูกพันทางสายโลหิต คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก รวมทั้งบุตรบุญธรรมด้วย
2. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือบางครั้งก็แยกกันไปอยู่ต่างหาก สมัยโบราณครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิก 3 – 5 ชั่วอายุคน ปัจจุบันครัวเรือนจะมีขนาดเล็ก ประกอบด้วยสามี ภรรยา และลูกหนึ่งหรือสองสามคนขึ้นไป หรือไม่มีเลย
3. ครอบครัวเป็นหน่วยของการกระทำระหว่างกัน เช่น สามีภรรยา พ่อแม่ลูก พี่น้อง โดยสังคมแต่ละแห่ง จะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละแห่ง
4. ครอบครัวถ่ายทอดรักษาวินัยธรรม สมาชิกจะถ่ายทอดและรับแบบของความประพฤติในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามีภรรยา และลูก และเมื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมที่นอกเหนือไปจากครอบครัวก็จะได้แบบของความประพฤติที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันและต่อผู้อื่น

ลักษณะของครอบครัวไทย

สถาบันครอบครัว เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของสังคม ที่ผ่านมาสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ส่งผลให้สถาบันครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปรับ

ตัวไปตามสภาพของสังคม แต่อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์เด่นๆ ของครอบครัวยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไป ซึ่งไพฑูริย์ เกรือแก้ว (อ้างในสุพิศตรา สุภาพ, 2531, หน้า 68) ได้กล่าวถึงลักษณะครอบครัวไทยโดยทั่วๆ ไปว่า

1. เป็นครอบครัวเดี่ยว หรือครอบครัวขนาดเล็ก แบบพ่อแม่ลูก ส่วนมากไม่ค่อยมีญาติพี่น้องมาอยู่ด้วย โดยเฉพาะสังคมในเมืองมีลักษณะครอบครัวแบบนี้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์ (อ้างใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 หน้า 11) ที่ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า ขนาดครัวเรือนไทยเล็กลงเรื่อยๆ ในปี พ.ศ. 2528 มีสมาชิกครัวเรือนโดยเฉลี่ย 4.98 คน ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 ลดลงเหลือ 4.3 คน และคาดว่าในปี พ.ศ. 2543 จะเหลือเพียง 3.7 คน เท่านั้น

2. ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง เป็นครอบครัวที่ถือว่า บิดาเป็นใหญ่ (เป็นผู้นำ) หรือสามีมีอำนาจ หญิงที่สมรสโดยการจดทะเบียนสมรสก็ต้องใช้นามสกุลสามี ลูกที่เกิดมาก็ใช้นามสกุลบิดา สามีมีหน้าที่เลี้ยงดูภรรยาและบุตร มีอำนาจในการจัดการทรัพย์สินทุกอย่างในครอบครัว ภรรยาจะไปทำนิติกรรมใดๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับสินบริคณฑ์ (สินสมรส + สินเดิม) โดยสามีไม่ยินยอมไม่ได้เพราะจะกลายเป็นโมฆียะ (บอกล้างได้) ฉะนั้นการทำสัญญาส่วนใหญ่คู่สัญญาจึงนิยมให้สามีเซ็นชื่อกำกับ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในภายหลัง

3. เคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส ครอบครัวไทยจะยำเรื่องอาวุโสตั้งแต่วัยเด็กโดยน้องต้องเคารพพี่ ป้า น้า อา โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการยำเรื่องวัยวุฒิ ซึ่งสังคมชนบทยำเรื่องนี้ไว้มาก ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่กล้าเสนอความคิดริเริ่มที่มีเหตุผลที่เป็นการขัดความประสงค์ของผู้ใหญ่ ส่วนใหญ่จึงไม่กล้ารับของใหม่ที่ผิดไปจากที่เคยพบเคยเห็น และเคยทำมา

4. ความผูกพันทางสายโลหิต บิดามารดามักจะรักและห่วงใยลูกของตนเสมอ ไม่ว่าจะโตหรือสมรสแล้ว หรือเกือบทำให้ญาติพี่น้องอยู่อาศัยบ้าง เมื่อจำเป็น

5. มีความร่วมมือกันระหว่างสมาชิก โดยสามีเป็นผู้จัดหารายได้ ภรรยาเป็นผู้จับจ่ายใช้สอย และดูแลบ้านเรือน บุตรมีหน้าที่เรียนหนังสือ (ถ้ายังอยู่ในวัยเรียน) และช่วยบิดามารดาตามความสามารถ

6. เด็กได้รับความอบอุ่น พ่อแม่มักจะรักลูกอยากให้ลูกได้ดี จึงพยายามเลี้ยงอย่างดีที่สุด และพยายามประทับประคองปกป้องลูกให้อยู่อย่างปลอดภัยและมั่นคง ส่วนการจะเลี้ยงดูเด็กให้ดีเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับชั้นของสังคม

หน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานมีหน้าที่สำคัญๆ ดังนี้ (วิเชียร รักการ, 2529, หน้า 59)

1. หน้าที่ทางการสืบพันธุ์ หมายถึง หน้าที่ของการสร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคม การสมรสกันระหว่างหญิงกับชายซึ่งมิได้เป็นสามีภรรยาแก่นั้น สังคมทั่วไปถือว่าผิกระเบียบประเพณีอันเป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติ แต่ถ้าเป็นการสมรสกันระหว่างหญิงชายที่เป็นสามีภรรยาแก่น ก็สนับสนุนอยู่กันเป็นครอบครัว จึงทำให้การสมรสกันของหญิงชายเป็นสถาบันขึ้นมา ทำให้กิจกรรมด้านนี้เป็นไปอย่างมีระเบียบ และมั่นคง สมาชิกใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมาทดแทนสมาชิกเก่าที่เสียชีวิตไป จึงเป็นที่ยอมรับของสังคม

2. หน้าที่ทางเพศ หมายถึง ความต้องการหรือความรู้สึกทางเพศอันเป็นลักษณะทางชีวภาพ ทำให้คนต้องมีคู่เพื่อที่จะบำบัดความต้องการนั้น การแต่งงานอยู่กันเป็นครอบครัวทำให้สามี-ภรรยาได้สำเร็จความต้องการดังกล่าว นอกจากนี้การควบคุมความประพฤติเกี่ยวกับกามารมณ์ ด้วยการสมรสนี้เป็นเรื่องของสังคมได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

3. หน้าที่ทางการศึกษา ในด้านสังคมนี้จะเห็นได้ว่าครอบครัวเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม พ่อ แม่ มีหน้าที่รับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตน ที่จริงการเลี้ยงดูเด็กอาจทำได้ภายนอกครอบครัว เช่น โรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก แต่ก็ไม่ดีเท่าครอบครัวเป็นผู้เลี้ยงดูเอง เพราะพ่อแม่ มีความรักและความสนิทสนม เมตตาให้ความอบอุ่นได้ดีกว่า

4. หน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม ครอบครัวคือเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม เพราะว่า พ่อแม่ นับว่าเป็นคนแรกที่สั่งสอนลูกว่าอะไรถูกอะไรผิด สิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว การขัดเกลาเหล่านี้จะทำให้เด็กเติบโตขึ้น และดำเนินชีวิตไปอย่างนั้น พ่อแม่เชื่อหรือนับถืออะไรลูกก็จะเชื่อและนับถือตามอย่างพ่อแม่ เวลาทำอะไรไม่ถูกหรือคิดอะไรไม่ออก ก็จะพยายามนึกถึงพ่อแม่ เคยทำอย่างไร คิดอย่างไร ครอบครัวจะต้องเตรียมตัวเด็กให้พร้อม ที่เข้าสู่โลกอันกว้างใหญ่ร่วมกับคนอื่นๆ ครอบครัวจะสั่งสอนเรื่องสิทธิต่างๆ ความรัก ความเมตตาเหล่านี้ให้กับเด็กที่ยังไม่รู้อะไรเลย ให้ปรับตัวเข้ากับคนอื่นๆ ได้ ครอบครัวจะให้สถานภาพแก่สมาชิก ทุกวันนี้จะพบว่าคนเราติดต่อกันโดยอาศัยสถานภาพมากกว่าส่วนตัว สถานภาพบางอย่างเราได้มาโดยกำเนิดแต่ส่วนใหญ่สถานภาพของคนเราจะได้มาภายหลังซึ่งส่วนมากได้มาโดยความสำเร็จ ครอบครัวจะให้สถานภาพขั้นพื้นฐานแก่สมาชิก เช่น ชื่อ สกุล เป็นลูกคนนั้น เชื่อชาติ ศาสนา เป็นต้น

5. ให้ความรักและความอบอุ่น ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรัก และความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ประกันว่าจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดโช ไชยทัฬ (2539, หน้า 172) ศึกษาการปรับตัวของชาวนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่าชาวนาที่เปลี่ยนอาชีพไปอยู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ ยังคงมีวิถีจักรของครัวเรือนขยายแบบชั่วคราวและมีสมาชิกอาวุโสอยู่ร่วมครัวเรือน ลักษณะการผลิตที่แรงงานต้องออกไปนอกหมู่บ้านนำไปสู่การจัดการทรัพย์สินหรือรายได้ที่เกิดจากแรงงานของตัวเอง การผลิตดังกล่าวทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ เดิมพ่อแม่ ผู้อาวุโสจะมีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ เช่น การใช้จ่ายแต่งงานกลายเป็นอำนาจของปัจเจกชนมากขึ้น ความเป็นชุมชนหน่วยอุดมการณ์ความเชื่อทางประเพณี ศาสนา เช่น นับถือผีเดียวกัน กลุ่มศรัทธาวัดเดียวกัน กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มบ้านเดียวกัน เริ่มมีปรากฏการณ์ความเป็นชุมชนแบบเครือข่ายกลุ่มแรงงานรับจ้างกลุ่มเดียวกัน

ชอบ ดีสวนโคก (2535, หน้า 93) ศึกษาผลกระทบที่มีต่อประชาชนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพเป็นแรงงานรับจ้าง ด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดระบบเหมาแรงงานชาวบ้าน ในราคาต่ำขายให้กับโรงงานประชาชนทุ่มเวลาทั้งหมดให้กับ โรงงานจนหมดความเป็นอิสระในการดำเนินชีวิต แต่ยังมีฐานะปานกลางกับยากจนอยู่ บางกลุ่มอาจยากจนในอนาคต เพราะไม่รู้จักใช้จ่าย ขายที่ดิน และไม่ประกอบอาชีพใดๆ ด้านสังคม ทำให้เกิดสังคมที่ขาดความอบอุ่น ทั้งในวงเครือญาติและเพื่อนบ้าน ขาดความร่วมมืออย่างจริงจังในการทำงานเพื่อส่วนรวม

กัญญารัตน์ อันตระกูล (2540, หน้า ค - จ) ศึกษาขั้นตอนและวิธีการปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรในชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท และเงื่อนไขปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรมภายในและภายนอกชุมชน ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอาชีพ พบว่า การเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนหลายลักษณะ โดยเฉพาะโครงสร้างทางสังคมครอบครัวที่เคยใกล้ชิดผูกพันกันก็เริ่มผ่อนคลายลง เพราะสาเหตุทางด้านเศรษฐกิจหรือความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของสังคมจากระบบการเอามื้อเอวั้น ได้สูญสลายไปกลายเป็นระบบการจ้างงานเข้ามาแทนที่ ทำให้เกิดเป็นปัจเจกบุคคล ที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม พลังความเป็นชุมชนจึงลดน้อยลงทุกขณะ จึงทำให้ถูกรอบงำโดยพลังภายนอกที่มากกระทบได้ง่าย

วนิดา แดนโพธิ์ (2539, หน้า บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนในชุมชนชนบท ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต ได้ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว บิดามารดา มีเวลาในการอบรมและเลี้ยงดูสั่งสอนบุตรน้อยลง ความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นไปในลักษณะของผลประโยชน์ ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน เป็นไปในรูปของเงินตราแทนแรงงาน มีความ

สัมพันธ์กับบุคคลภายนอกมากขึ้น มีความเป็นอยู่ในลักษณะมีค่านิยมที่ทันสมัย วัตถุนิยม บริโภคนิยมมากขึ้น ความเชื่อได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไป เป็นลักษณะของการเช่นไหว้เพื่อให้ ค้าขายเจริญรุ่งเรืองแทนการไหว้ผีเหมือนฝ่ายในระบบคุณค่า ชาวบ้านยังคงนับถือผู้อาวุโสกว่า ด้านพิธีกรรมต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไป แต่ยังคงพิธีกรรมทางศาสนาไว้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนาประเทศตามแนวทางของประเทศตะวันตก ที่ให้ความสำคัญกับระบบ เศรษฐกิจมากกว่าด้านสังคมและวัฒนธรรม ขณะที่เศรษฐกิจและสังคมบางส่วนก้าวหน้า แต่ กลับส่งผลกระทบต่อสังคมในชนบท ระบบการผลิตของชนบทที่อาศัยธรรมชาติเกี่ยวพันจึง ล้มเหลว ประกอบกับระบบเศรษฐกิจที่ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตเพื่อขาย การใช้เครื่องจักร สารเคมีและระบบการจัดการที่เข้มงวด ทำให้เกษตรกรในชนบทปรับตัวไม่ทัน เกิดปัญหาใน การผลิตมากมาย เช่น ต้นทุนที่สูงขึ้น ต้องมีการติดตามความรู้และข้อมูลทางการเกษตรอยู่เสมอ ต้องปรับปรุงคุณภาพดิน พันธุ์พืช และการจัดการน้ำ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรใน ชนบทต้องหาช่องทาง ในการเปลี่ยนอาชีพใหม่เพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

การเปลี่ยนอาชีพใหม่ทำให้เกษตรกรในชนบทต้องมีการเรียนรู้ที่จะประกอบอาชีพ ใหม่ให้ประสบความสำเร็จ ด้วยการทุ่มเทเวลาในการทำงาน เรียนรู้ที่จะมีความสัมพันธ์กับผู้คน ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ในอาชีพใหม่ ผู้วิจัยสนใจว่าการทุ่มเทให้กับอาชีพใหม่ และการสร้าง ความสัมพันธ์บนพื้นฐานผลประโยชน์กับบุคคลภายนอก ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ใน ครอบครัวเกษตรกรและเครือญาติอย่างไร นอกจากการใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวคิดในการรวบรวมข้อมูลงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะใช้สายใยหรือตาข่าย แห่งความสัมพันธ์ (คาร์จ ฐานดี, 2536, หน้า 119 -120) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลตาม ขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์ ผู้ศึกษาจะตรวจสอบว่าผู้ให้ข้อมูลหลักไปสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวอย่างไร ในแต่ละสถานการณ์
2. การเข้าถึงบุคคลของผู้ให้ข้อมูลหลักมีวิธีการอย่างไร ต้องผ่านบุคคลอื่นกี่คนก่อน ถึงตัวผู้ให้
3. ความเข้มของความสัมพันธ์ หมายถึงความเข้มในการติดต่อหากมีการติดต่อแบบ เข้มและให้บรรลุหลายๆ เป้าหมายต่อกัน ก็จะมีความใกล้ชิดมากจนกลายเป็นคนสนิท หาก ติดต่อกันแบบผิวเผิน ความสัมพันธ์ก็จะจางหรือไม่ใกล้ชิด

4. ขอบเขตของความสัมพันธ์หมายถึง ปริมาณความสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักกับสมาชิกครอบครัว โดยบางคนอาจสร้างความสัมพันธ์กับคนมากมาย ขณะที่บางคนก็มีการติดต่อไม่มากซึ่งอาจจำแนกขอบเขตของการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นสามระดับ คือ มาก ปานกลาง และน้อย

5. เนื้อหาหรือเป้าหมายของการติดต่อสัมพันธ์ เช่น ติดต่อเพราะเป็นญาติ กิจกรรมทางการเมือง งานอาชีพ ฯลฯ

6. ทิศทางความสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลหลักกับผู้อื่นนั้นเป็นไปในทางเดียว หรือการติดต่อสองทาง

7. ความหนาแน่น หมายถึงระดับที่ปัจเจกบุคคลจะเชิดชูความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลคนนั้นมากน้อยแค่ไหน หากเป็นผู้ที่รักและผู้ที่เคารพนับถือ ระดับความสัมพันธ์ก็จะมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น ในทางตรงข้าม หากเป็นคนที่มีความสำคัญน้อยต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก ระดับของความสัมพันธ์ก็จะต่ำ

8. ความถี่ หมายถึง จำนวนครั้งของการติดต่อที่ผู้ให้ข้อมูลหลักติดต่อบุคคลอื่น ซึ่งมักจะขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการติดต่อ

9. ความยืดหยุ่น หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กับบางคนอาจยืดหยุ่นตามข้อผูกพันและสิทธิหน้าที่ ในขณะที่ติดต่อกับบางคน เมื่อบรรลุเป้าหมายแล้วก็เลิกการติดต่อ